

Jeśli zważymy, że pojawia się ono w kontekście niewoli i obietnicy odnowienia Przymierza oraz wybawienia Izraela i zabezpieczenia mu szczęśliwej przyszłości, która w pełni zrealizuje się dopiero w czasach mesjańskich, to musimy powiedzieć, że jest to naprawdę nowe i oryginalne określenie Boga. Nie jest ono niewątpliwie wymysłem samego proroka, ale jest na pewno rezultatem długich refleksji teologicznych całego społeczeństwa i tego klimatu, w którym Triton-Izajaszowi żyć i działać wypadło.

Na zakończenie należy powiedzieć, że powyższe myśli dotyczące obrazu Boga w Starym Testamencie nie wyczerpują w całości przebogatej problematyki, związanej z naszym tematem. Można by jeszcze zwrócić uwagę na wiele innych cech i przymiotów Boga, które celowo zostały tu pominięte. Np. idea królowania Boga, czy Boga sprawiedliwego i surowego sędziego, pewnych symboli i konkretnych porównań Boga, rozrzuconych niemal po wszystkich stronicach Biblii. Jeśli tu nie omówiliśmy ich, to między innymi także i dlatego, że nigdy nie da się ich omówić bez reszty. Problematyka ta jest tak niezgłębiona i niedająca się zbadać, jak niezgłębiony i niezbadany jest Bóg, który jest jej przedmiotem.

Kraków

Ks. STANISŁAW GRZYBEK

Ks. Jan Łach

IDEA BOGA W KSIĘGACH KRONIK

W komunikacie niniejszym zamierzamy przedstawić ideę Boga w księgach Kronik. Jest to zadanie trudne chociażby z tej racji, że we wszystkich księgach biblijnych zagadnienie to znajduje swoje miejsce. W każdej zresztą introdukcji, w której autorowie podają zręby doktryny poszczególnych ksiąg biblijnych na pierwszym miejscu omawia się naukę o Bogu. Fakt ten jednak dowodzi, że każda z ksiąg biblijnych zawiera coś specyficznego w tej materii. Idea ta jest zwykle jednym z zasadniczych celów księgi biblijnej.

Cel księgi biblijnej określić można w różny sposób: albo autor sam okazał swój zamiar przedstawienia jakiejś prawdy, albo wynika ona z treści dzieła, albo też celu księgi trzeba się domyślać ze sposobu mówienia, argumentowania itd. Autor mógł nawet celu tego wyraźnie nie pragnąć, ale miał go po prostu w podświadomości.

Gdy chodzi o autora, czy autorów ksiąg Kronik, to wydaje się, że ich cel ani nie został wyraźnie określony, ani nie wynika on jednoznacznie z treści ksiąg, ale trzeba się go domyślać na podstawie spo-

sebu mówienia, które suponuje taką, a nie inną świadomość ich autorów¹. Powyższe stwierdzenie nasuwa się po zapoznaniu z różnymi opiniami na ten temat. Są one bardzo zróżnicowane, często sprzeczne, czy zwalczające się. Dowodzi to, że uczeni wnoszą o założeniach, czy przekonaniach autorów Kronik zbyt pochopnie, w oparciu o racje często nawet subiektywne². Gdyby nawet osąd ten okazał się zbyt surowy, to jedno jest pewne, że zagadnienia celu ksiąg Kronik jeszcze dostatecznie nie rozwiązano³.

Podczas lektury ksiąg Kronik nasuwają się przede wszystkim takie pytania:

1. Dlaczego napisano to dzieło, skoro zawiera ono materiał już skąd inną znany?
2. Dlaczego podkreślono tak mocno rolę Dawida, jego syna Salomona, całej dynastii „dobrych królów” Judy?
3. Dlaczego tak bardzo wyeksponowano świątynię jerozolimską, i kult świątynny?
4. Dlaczego w relacjach historycznych pomijano niektóre fakty podawane w księgach Samuela i Królewskich, a dlaczego niektóre z nich uzupełniono szczegółami głównie przydającymi światła na zagadnienie kultu, ustosunkowania się do Boga?

Szukając odpowiedzi na powyższe kwestie, wraz z większością komentatorów zauważamy, że:

1. Istnieją wyraźne paralele między historią Dawida i Salomona oraz historią Mojżesza i Jozuego. Autorzy ksiąg Kronik nawiązywali do tego szczególnie faktu, że Mojżesz został odsunięty od możliwości zaprowadzenia narodu do Ziemi Obiecanej, a na jego miejsce postawił Bóg Jozuego. Odsunięcie od możliwości budowy świątyni Dawida przypomina Mojżesza, wybranie zaś do spełnienia owego zadania Salomona porównać można do wybrania i działalności Jozuego. O świadomym braniu pod uwagę tych faktów przekonać się można dzięki analizie szeregu tekstów przeprowadzonej przez H. G. M. Williamsona⁴.

¹ „There is no need therefore to deny that the Chronicler had a positive purpose of his own in writing, which will then have governed both his choice of literary genre and his selection and use of source materials” — tak H. G. M. Williamson, *The Accession of Salomon in the Books of Chronicles*, VT 26 (1976) 360.

² A. Noordtzijs, *Les intentions du Chroniste*, RB 49 (1940) 161—168; W. Rudolph, *Chronikbücher*, Handbuch zum Alten Testament 21, Tübingen 1955, VIII n.; D. N. Freedman, *The Chronicler's Purpose*, CBQ 23 (1961) 436q442; R. North, *Theology of the Chronicler*, JBL 82 (1963) 369—381; O. Eissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament*, Tübingen³ 1964, 721; P. R. Acroyd, *The Theology of the Chronicler*, Lexington Theologica Quarterly 8 (1973) 108—116; J. Goldingay, *The Chronicler as Theologian*, Biblical Theology Bulletin 5 (1975) 99—126.

³ Por. mój art. *Ustalenie celu ksiąg Kronik*, w: *Studia Warmińskie* 13 (1976).

⁴ H. G. M. Williamson, *The Accession of Salomon*, art. cyt., 350—361.

2. Autorzy ksiąg Kronik preferują pokolenie Judy, wskazując na jego pierwszeństwo (por. 1 Krn 2, 3; 5, 1—2) z tego powodu, że jest ono wierne Bogu. Państwo północne odpadło, a tym samym sprzeniewierzyło się Jahwe. Prawdziwym przeto ludem Bożym jest pokolenie Judy oraz ci, którzy się z nim łączą (zob. 2 Krn 11, 16—17; 30, 5—6; 30, 10—11; 34, 33; 35, 18).

3. Z materiałów zaczerpniętych z Sm i Krl w Krn wykorzystano to, co tyczy królowania Boga, a władca Judy jest jego reprezentantem na ziemi izraelskiej (por. 1 Krn 17, 14. 22).

4. Jerozolima jest miastem świętym Boga; w jej centrum stała świątynia zbudowana przez Salomona z materiałów przygotowanych przez wiernego Bogu Dawida (1 Krn 15, 1—16, 43; 17), a położenie akcentu na to, że Salomon jest budowniczym Domu Bożego dowodzi zarazem o największej jego mądrości (2 Krn 1. 12).

5. Od 1 Krn 10 do 2 Krn 9 znajduje się właściwie opis ustalenia się Bożego władania nad Izraelem (zob. 1 Krn 17, 14; 28, 5; 2 Krn 9, 8).

6. W 2 Krn 13, 4—12 zawiera się *resumé* poglądów na rządy Boga. Umieszczono tu słynny wywód Abiasza na ten temat, skierowany do Izraelitów. Jest znamienne, że wywód ten podany został tylko w księgach Kronik.

7. Pomimo niewierności królów Judy (tylko trzech jej władców postępowało śladami swoich znakomitych poprzedników, jak Jozafat, Ezechiasz i Jozjasz), nie zmieniają się założenia teokracji. Nawet czasy niewoli babilońskiej, będącej wynikiem odstępstwa Judy wraz z jej przywódcami duchowymi, nie zmieniają planów Bożych w tym względzie. Mimo niewierności Izraela Bóg będzie wierny swoim przyrzeczeniom (por. Ps 88), a niewola oczyści naród (2 Krn 36, 20—21).

8. Bóg okazuje wierność przyrzeczeniom także wtedy, gdy posługuje się Nabuchodonozorem, którego sam wzbudził (2 Krn 36, 17n.), czy Cyrusem, który zezwolił przebywającym w niewoli babilońskiej na powrót do ziemi ojców (2 Krn 36, 22—23). Do osiągnięcia swych celów, Bóg posługuje się także narodami sąsiadującymi z Izraelem⁵.

Aby osiągnąć nakreślone wyżej cele Kronikarz posłużył się specjalnym rodzajem literackim pisania historii, który nie odpowiada wymogom, jakie sobie stawiają współcześnie historycy. Jest to historia religijna, a celem jej jest przedstawienie dziejów teokracji. Realizacja tego zamierzenia jest przyczyną układania faktów w sposób specyficzny, chociaż nigdy ich tworzenia. Kronikarz jest bowiem wierny temu, co znajduje w źródłach⁶. Historia w ten sposób pisana ma na celu budowanie czytelnika, a sama otrzymuje nową interpre-

⁵ A. M. *Paralipomenes*, DBS VI, 1256n.

⁶ Art. cyt., j. w.

tację i bogactwo. Czasy przeszłe są obrazem dla doktryny, jaką autor, lub autorzy pragną przekazać⁷.

Przyznajemy rację uczonym, którzy dostrzegają podane wyżej zręby doktryny Kronik. Wydaje się wszakże, że autorzy ksiąg nas interesujących wnoszą o wiele bogatszy wachlarz zagadnień teologicznych, które odkryć możemy, jak się nam wydaje w sposób najbardziej adekwatny poprzez analizę:

1. relacja wydarzeń historycznych,
2. tekstów zawierających proroctwo Natana,
3. charakterystycznego połączenia imion Bożych *Jahwe i Elohim* z określeniem *bajit*.

1°. Wiadomo z ksiąg Samuela, że Dawid prowadzi wiele wojen. Według kronikarza jednak nie są to zwykłe wojny, ale wojny Jahwe (zob. 1 Krn 14, 14; 17, 8). Wojny te nie są prowadzone tylko z sąsiednimi narodami, ale z narodami świata, pogrążonymi w pogaństwie (zob. też Ez 5, 5n; 6, 8; 11, 16; 12, 15; 20, 23. 32; 22, 4. 15; 29, 12; 30, 23. 26; 36, 19. 24⁸). Hiram jest według relacji Krn wasalem Dawida i Salomona (zob. 1 Krn 14, 1nn.), a nie partnerem, którego traktuje się jako równego królom izraelskim. Jest tak z powodu Jahwe. On bowiem sprawił to, że tak Dawid jak i Salomon zostali władcami kraju. Hiram przeto musi im służyć. (Także wojna Asy z Jeroboamem (2 Krn 13), przeprowadzenie przezeń reformy religijnej, potem zwycięstwo nad Kuszytami mają uzasadnienie w tym, że Jahwe jest *naszym Bogiem* (2 Krn 14, 10) i nie daje się nikomu zwyciężyć. Tak też było z Dawidem, który walczył z Filistynami (1 Krn 14, 17).

Cyrus, król perski jest według Krn wybrańcem Boga, w przeciwieństwie do ostatnich dynastów z linii Dawida na tronie jerozolimskim. To Jahwe dał Cyrusowi wszystkie kraje ziemi i z Jego woli stało się to, że władca perski dał zezwolenie na powrót z kraju obcego do Ojczyzny oraz na odbudowę świątyni w mieście Dawidowym. Warto przy tym zwrócić uwagę na fakt, że szczegóły związane z Cyrusem podano w ostatnich wersach Krn, tak że opis ten koronuje niejako całe dzieło. Wydaje się, że w nim w sposób najbardziej przekonujący została zaakceptowana idea panowania Jahwe już nie tylko nad Izraelem, ale całym światem. Z tego też powodu Kronikarz interesuje się historią świata rozpoczynającą się od Adama,

⁷ Tamże, kol. 1259. Taki sposób pisania historii nie jest oczywiście tylko domeną Kronikarza. Zachodzi on w różnych księgach biblijnych, zwłaszcza w przekładach. Szczególnie charakteryzują się nim księgi apokryficzne i teksty qumrańskie. Por. G. Vermes, *A propos des commentaires bibliques decouvertes a Qumran*, RHPH 35 (1955) 95—103. Jest to po prostu midrasz historyczny. Nazwa widrasz zachodzi także w 2 Krn 24, 27.

⁸ Por. W. Zimmerli, *Ezechiel*, Biblischer Kommentar Altes Testament, Neukirchen 1960, XVI/1, 133.

a kończąca się na Cyrusie; historią, której punktem szczytowym są dzieje Dawida i Salomona. Historia ta została zbudowana w oparciu o istniejące już opisy, szczególnie ksiąg Samuela i Królewskich, poprzedzone skrótem w formie genealogii stanowiących niewątpliwie swoisty rodzaj pisania dziejów. Zostały one uzupełnione w sposób znaczny przez podkreślenie związku społeczności izraelskiej i jej historii z historią ogólną. Charakterystyczna analogia, jaka nasuwa się z porównania genealogii zawartych w pierwszych rozdziałach Krn z genealogią podaną przez Łukasza (Łk 3, 23—38) *od Jezusa do Adama, który był Boży*, rzutuje na ogólną tendencję autora, czy autorów ksiąg Kronik. Jak Łukasz, dowodzący istnienia łączności Boga z ludzkością, tak Kronikarz wskazuje na to, że Bóg jest w środku stworzenia i ono bez Boga obejść się nie może⁹.

2°. Wiele światła na to zagadnienie dostarcza też porównanie istotnego naszym zdaniem tekstu 1 Krn 17 z 2 Sm 7, zawierającego słynne proroctwo Natana dotyczące przyszłości dynastii Dawida. Na pierwszy rzut oka obie relacje wydają się identyczne. Tymczasem bardzo małe zmiany wprowadzone przez Kronikarza w materiale przekazanym przez autora 2 Sm 7 zasadniczo zmieniają punkt widzenia jego interpretacji. W 2 Sm 7, 2 czytamy o *arce Bożej* (*'arôn 'Elohim*), a w 1 Krn 17, 1 zmieniono na *arkę przymierza Jahwe* (*'arôn berit Jahwe*). Podczas, gdy pierwsze określenie ma na celu wskazanie na obecność Boga w narodzie, Boga zasiadającego na tronie (arka — tron¹⁰), to drugie mieści w sobie obok powyższego jeszcze to, że Jahwe stoi na czele narodu, że staje za niego do walki. Jahwe jest przywódcą Izraela¹¹. Wynika stąd, iż Kronikarz zawarł w zastosowanym przez siebie określeniu przekonanie, że tylko Jahwe jest prawdziwym władcą narodu izraelskiego, że On właśnie spełnia rolę przewodzącego narodowi.

Drugą charakterystyczną zmianę w tekście proroctwa Natana wprowadza Kronikarz w w. 11, będącym odpowiednikiem 2 Sm 7, 13. Autor 2 Sm mówi, że Jahwe umocni królestwo Dawidowe (*mamlaktô — królestwo twoje*), natomiast Kronikarz mówi wprawdzie o królestwie, ale z kontekstu wynika (w. 14), że chodzi o królestwo Boże (*b'ebēti ūb^emalkūti — w domu moim i moim królestwie*). Królestwo Boga nie może się tylko ograniczyć do samego Izraela.

Tak pojęte królestwo, królestwo Boże nie jest oczywiście czymś całkiem nowym, albowiem tak je zaczęto pojmować już w czasach

⁹ Tego rodzaju stwierdzenia znane są u współczesnych egzegetów. Por. M. D. Johnson, *The Purpose of Biblical Genealogies*, Cambridge 1969, 75; J. Goldingay, *The Chronicler*, art. cyt., 101.

¹⁰ Por. Zobel, *'Arôn*, w: ThWAT I, 397; nie godzi się jednak na to stanowisko G. v. Rad, *Zelt und Lade*, Theologische Bücherai 8, 1961, 109—129, zwł. 118.

¹¹ Por. Zobel, *art. cyt.*, j. w. kol. 400 oraz O. Eissfeldt, *Lade und Gesetztafel*, ThZ 16 (1960) 281—284.

przed niewolą babilońską. Przyczynił się do tego szczególnie Izajasz I, który we władcy z linii Dawidowej widział człowieka całkowicie uzależnionego od Jahwe. Bóg bezpośrednio wpływał na pomażanca, jakim był każdorazowy król izraelski (Iz 7, 14; 9, 5n; 11, 1nn.). Również w przyszłości wielkie królestwo Dawidowe ma się realizować według odwiecznych planów Bożych¹². Na ten temat wypowiedział się jeszcze bardziej zdecydowany Jeremiasz, który będąc świadkiem upadku państwa południowego, wyrażał nadzieję o jego powstaniu na kształt królestwa Dawidowego, w którym jednak panować będzie sprawiedliwość dzięki specjalnej interwencji Jahwe (Jr 23, 6; zob. też 30, 21)¹³. Tę myśl podejmie także Ezechiel, spodziewający się króla podobnego do Dawida, który też ma być gwarantem sprawiedliwości, szczególnie społecznej (34, 20nn) i jedności (37, 20nn)¹⁴. Największy wpływ na powstanie pojęcia „królestwo Boże” mają założenia teologiczne Deutero-Izajasza. To właśnie Izajasz II zapowiada, że nastąpią czasy nowego Dawida, który stanie się przywódcą narodów i który zrealizuje zbawcze plany Boga. Właśnie w tych zbawczych planach Boga upatruje on gwarancję istnienia powszechnego królestwa Dawidowego¹⁵.

Jeśli jednak w cytowanych wypowiedziach proroków mamy jeszcze ślady nadziei o zaistnieniu ziemskiej rzeczywistości takiej, jaka miała miejsce w okresie przed niewolą, szczególnie zaś w czasach Dawida, to w 1 Krn 17, autor przytaczający słynną wypowiedź Natana zdaje się już o tym nie być przekonany. Raczej we wprowadzonym przez siebie sformułowaniu 17, 14: *umocnię go w moim domu i moim królestwie* daje on wyraz przeświadczeniu, że tylko Bóg jest królem, a rządy nad narodami sprawuje jego delegat¹⁶. Tę samą myśl autor dzieła wyraził także w innym sformułowaniu, dotyczącym następcy Dawida — Salomona. W 1 Krn 28, 5 czytamy: *Spośród synów moich (tj. Dawida) wybrał (Bóg) Salomona, ... aby zasiadł na tronie królestwa Jahwe*. Jeszcze wyraźniej myśl tę zawarł w wypowiedzi, zawierającej błogosławieństwo Dawida: *Twoja jest, o Jahwe, wielkość, moc, slawa, majestat i chwała, bo wszystko, co jest na niebie i co jest na ziemi, jest Twoje; Twoje jest, o Jahwe, królestwo i Ty wznosisz głowę nad wszystkim* (1 Krn 29, 11). Kronikarz przedstawił również tę prawdę w wypowiedzi, jaką Abijasz, król judzki, kieruje do Jeroboama (2 Krn 13, 8). Nic też dziwnego, że w tym

¹² Por. K. Seybold, *Die davidische Königtum im Zeugnis der Propheten*, Göttingen 1972, 93nn.; 171.

¹³ Tamże, 151n.; zob. też L. R. Stachowiak, *Księga Jeremiasza Proroka*, Pismo święte Starego Testamentu pod red. ks. Stanisława Łacha, Poznań, 1967.

¹⁴ K. Seybold, *dz. cyt.*, 151n.

¹⁵ Tamże, 161n.

¹⁶ J. M. Myers, *I Chronicles, translated with an Introduction and Notes*, Anchor Bible, Garden City 1965, LXXXIn.

myślowym kontekście Cyrusa — króla perskiego, stawia się w tej samej linii, w której umieszczono Dawida i Salomona. Bóg jest władcą świata i dlatego On działa poprzez Cyrusa (2 Krn 36 : 23). Okazuje się, że taką teologię królestwa zawierają także liczne Psalmy, które w większości powstały lub uzyskały dzisiejszą formę właśnie po niewoli¹⁷.

Z proroctwa Natana, według relacji Kronikarza, wynika także, że jego przedmiotem zasadniczym nie jest dynastia Dawidowa, lecz budowa świątyni przez Salomona. Jednoznaczność w tym względzie 1 Krn 17, 4b potwierdzają teksty 1 Krn 22, 8—10 i 28, 3—6. Nawet Dawid został wybrany na króla po to, aby przygotował materiały na budowę (por. 2 Krn 6, 1nn.; zob. też 1 Krn 8, 14nn.). Powodów takiego stanowiska Kronikarza szukać trzeba właśnie w koncepcji Boga jako Pana wszystkich narodów; Pana, który wybrał sobie za stolicę swą jerozolimską świątynię, zbudowaną na górze Syjon (por. Ps 2, 6), w miejscu, gdzie kiedyś Abraham składał w ofierze własnego syna (2 Krn 3, 1; por. Rdz 22, 2).

3°. Celem uzyskania pełniejszego obrazu omawianego zagadnienia zwrócimy jeszcze uwagę na stosowanie przez Kronikarza imion Bożych. Imię Jahwe zachodzi w 1 Krn ok. 140 razy, a w 2 Krn ok. 300 razy. Imię Elohim użyto w 1 Krn 77 razy a w 2 Krn 156 razy. Kilkanaście razy autorzy połączyli te imiona (Jahwe-Elohim): w 1 Krn 8 razy, w 2 Krn 6 razy. Imiona te stosowane są zamiennie, bez przypisywania im szczególnego znaczenia. Dowodzi tego fakt, że materiał wykorzystany z Ksiąg Samuela i Królewskich, w którym imiona te zachodzą, przepisywano bądź ściśle, bądź zmieniono imię Jahwe na Elohim, lub Elohim na Jahwe. Imię Jahwe i Elohim występuje bardzo często w połączeniu z wyrazem *bajit* — dom. W 1 Krn połączenie to zachodzi 14 razy, zaś w 2 Krn aż 67 razy. *Bajit Jahwe*, lub *bajit Elohim* to oczywiście świątynia jerozolimska, o której czytamy w związku z przygotowaniem do budowy, a potem samą budową, jak również w związku z opisami kultu świątynnego, szczególnie w związku z kapłanami i lewitami pełniącymi służbę w świątyni. Wielka ilość tekstów, w których użyto określenia *dom Jahwe* lub *dom Elohim* dowodzi, że autorzy Krn byli przekonani o przebywaniu Boga w świątyni. Wyraźnie zresztą zaznaczono, że Imię Jahwe przebywa właśnie w świątyni (por. 1 Krn 22, 7. 8. 10; 29, 16; 2 Krn 1, 18; 2, 3; 6, 5. 7. 8).

Porównaliśmy użycie określenia *dom Jahwe* i *dom Elohim* stosowanego przez Kronikarza z tekstami zachodzącymi w innych księgach

¹⁷ Zob. G. Fohrer, *Geschichte der israelitischen Religion*, Berlin 1969, 371. Zagadnienie to jest złożone i znaczy przedmiotu nie wypowiadają się na ten temat ani pochoinnie, ani jednomyślnie. Zob. też. H. J. Kraus, *Psalmen I*, Berlin⁴ 1972, LXInn. Wydaje się wszakże, że przynajmniej pewna część psalmów powstała bądź w czasie, bądź po niewoli babilońskiej.

biblijnych St. Testamentu i stwierdziliśmy, że tylko 2 razy użyto tego zwrotu w Rdz (28, 17, 22), wtedy mianowicie, gdy autor opisywał spotkanie Boga (aniola) z Jakubem, 2 razy w Wj (23, 19; 34, 26), gdy mówił o ofierze z pierwocin, jeden raz w Pwt (23, 19), gdy podawał przepisy odnoszące się do rzeczy nieczystych. Stwierdziliśmy także że kilka razy wyrażenia *bet Jahwe* lub *bet Elohim* użył także autor księgi Ezechiela (por. 8, 16; 10, 19; 11, 1; 44, 5) i w każdym wypadku miał na względzie świątynię jerozolimską¹⁸. Większą ilość tekstów, w których zastosowano powyższe wyrażenia znajdujemy w Księgach Ezdrasza i Nehemiasza (*bet Jahwe* — 6 razy, *bet Elohim* — 16 razy), oraz w księgach Królewskich (58 razy)¹⁹.

Jak z powyższych zestawień wynika, księgi Kronik są pod tym względem wyjątkowe. W związku z tym rodzi się pytanie, dlaczego ich autorzy podkreślili tyle razy prawdę o domu Bożym? Otóż wiadomo, że okres po niewoli babilońskiej charakteryzuje się przede wszystkim tym, że w wierze ówczesnych mieszkańców ośrodka jerozolimskiego panowało przekonanie, że największą rolę spełnia świątynia, która jest mieszkaniem Boga. Utraciwszy swą niezależność polityczną Żydzi skupiają swoje zainteresowania wokół spraw wiary w Jahwe, jego przebywania w pośrodku swojego ludu. Dowodzą tego liczne teksty nie tylko ksiąg Kronik, ale także znaczna część Psalmów, które powstały w tym okresie²⁰ oraz księga prorocत्व Joela, powstała w pierwszej połowie IV wieku przed Chr.²¹ Właśnie w niej czytamy, że stolicą Jahwe jest Syjon, że z tego miejsca rządzi Bóg nie tylko narodem izraelskim, ale całym światem (4, 16), że Jerozolima jest świętością (4, 17), zaś świątynia stojąca na Syjonie — ośrodkiem prawdziwego kultu (2, 1. 15)²². Jahwe będzie sędził narody, albowiem tylko On ma prawo je sądzić²³. W tym kontekście myślowym stoją wypowiedzi zawarte w Iz 65 oraz w Deutero-Zachariaszu (9—14)²⁴.

¹⁸ Zob. na ten temat W. Zimmerli, *Ezechiel*, dz. cyt.

¹⁹ R. North, *Reges*. Introductiones speciales in Veteris Testamenti libros, Roma 1971, 69—75.

²⁰ Zob. G. Fohrer, *Geschichte*, dz. cyt., 371.

²¹ J. Drozd, *Księga Joela*, Wstęp, przekład, komentarz. Pismo święte Starego Testamentu pod red. ks. Stanisława Łacha, Poznań 1968, 126.

²² Tamże, 137.

²³ J. Bourke, *Le jour de Yahvé dans Joël*, RB 66 (1959) 5—31, 191—212; H. P. Müller, *Prophetie und Apokalyptik bei Joel*, Theologia viatorum 10 (1965—66) 231—252.

²⁴ W związku z poruszonym tematem por. art.: D. Petersen, *Zerubabel and Jerusalem Temple Reconstruction*, CBQ 36 (1974) 366—372; J. Homerski, *Księga Zachariasza*, wstęp—przekład—komentarz, Pismo święte Starego Testamentu pod red. ks. Stanisława Łacha, Poznań 1968, 266—268, 297; K. Ellinger, *Das Buch der zwölf kleinen Propheten*, II. Die Propheten Nahum, Habakuk, Zephanja, Haggai, Sacharja, Maleachi, ATD 25, Göttingen⁶ 1967, 177—187.

Na koniec warto przytoczyć w streszczeniu to, co znajdujemy w 1 Krn 29. Czytamy tu o Salomonie, który ma strzec przykazań i poleceń Jahwe, a jego obowiązkiem życiowym jest budowa świątyni dla Boga. Potem jest mowa o uczcie, która się odbywa przed Jahwe. Symbolizuje ona ścisłą z Nim łączność. To Jahwe — król urzędująca ucztę. Jeszcze dalej czytamy o namaszczeniu Salomona i to w imieniu Jahwe i wreszcie o tym, że Salomon zasiadł na tronie ale ów tron jest Bożą własnością. Wszystkie przytoczone wyżej uwagi kierują się do jednego stwierdzenia: Jahwe jest władcą, On pozwala na zasiadanie królom na tronie w Jerozolimie, bo On jest panem wszystkich narodów.

Z tego, co powiedzieliśmy wyżej, wynikają następujące wnioski:

1. Głównym zamierzeniem autorów ksiąg Kronik było pouczenie o nieustannych rządach Boga w świecie. Realizują się one w historii ludzkości od jej początków. Izrael spełnia rolę wiodącą w uświadamianiu świata tej prawdy.

2. Jerozolima, wraz ze świątynią stojącą na Syjonie, jest stolicą Bożego Królestwa. Każdorazowy zaś król władający w Jerozolimie w czasach trwania dynastii Dawidowej rządził w imieniu Boga. Tron królewski nie jest własnością króla, ale tronem Boga.

3. Bóg rządzi światem nagradzając za dobro, karząc zło, wymierzając sprawiedliwość. Jemu oddawać należy nieustannie chwałę poprzez kult wykonywany w jerozolimskiej świątyni.

4. Istnieje wyraźny związek między treścią teologiczną idei Boga w księgach Kronik i tekstami nowotestamentalnymi zawierającymi naukę o Królestwie Bożym, szczególnie z tekstami zawartymi w Ewangelii św. Mateusza²⁵.

Warszawa

KS. JAN ŁACH

²⁵ Zob. obok różnych introdukcji również L. Sabourin, *Vangelo secondo san Mateo*, Marino 1975.